

Evelien de Bruijn

De schatkamer van mijn vader

Een Indische familiegeschiedenis

Alfabet Uitgevers

2025

Voorwoord

Zolang ik me kan herinneren weet ik dat mijn vader in een kamp heeft gezeten. Niet van hemzelf, want hij sprak daar niet over toen ik nog thuis woonde. Ik weet het, omdat mijn moeder erover heeft verteld. Als ik me goed herinner tijdens het eten en meestal als hij er zelf niet bij was. Ze zei dan bijvoorbeeld dat ik niet moest zeuren over vetrandjes aan mijn vlees, omdat ‘je vader’ in het kamp had gezeten. Meer informatie kwam er niet en inmiddels weet ik dat dat komt omdat mijn moeder ook niet het hele verhaal kent. Maar dat hij honger moet hebben geleden, dat begreep ik wel.

Mijn moeder, broers en ik wisten natuurlijk ook dat hij niet in Duitsland in een kamp had gezeten, maar in Indonesië (toen nog Nederlands-Indië). Dát was wel duidelijk met een oma met overduidelijk Indische trekken en een vader die af en toe rrrra-zend (denk hierbij aan het accent van een Indische Nederlander) was. Dus in mijn jeugd dacht ik twee dingen te weten: mijn vader is trots op zijn Nederlands-Indische achtergrond en hij heeft in een jappenkamp gezeten tijdens de Tweede Wereldoorlog.

Hoewel ik me altijd heb afgevraagd hoe dat was, in zo'n kamp, heb ik het nooit aan mijn vader gevraagd. Wel las ik graag boeken over de oorlog. Uiteraard *Oorlogswinter* en *De kinderen van het Achtste Woud*. In mijn puberteit las ik *Koning Rat*, een boek over een jappenkamp waar de krijgsgevangenen in het geheim ratten fokten en voerden aan de Jappen. Ik keek naar *Merry Christmas Mr. Lawrence* en *The Bridge on the River Kwai*. Ik weet nog dat papa de deur dichtsloeg als hij zag dat ik naar die films keek. Waarom? Dat vroeg ik niet. Ik dacht het wel te weten.

De eerste keer dat mijn vader over het kamp vertelde moet ik een jaar of zestien zijn geweest. Mijn ouders waren inmiddels gescheiden en ik was een paar dagen bij hem. Ik stond een boterham klaar te maken met een eitje en mosterd en was aan het klagen dat ik zo weinig mocht eten. Ik was voor het eerst in mijn leven aan de lijn.

Met zijn pyjama nog aan zei hij dat hij in het kamp blij was als hij überhaupt een ei voor zichzelf had. En dat als hij het eitje opat, het door veertig mannen uit zijn mond werd gekeken. Dat hij daarnaast alleen een hapje rijst had. Dat dat alles was voor de hele dag.

Dat was een iets te confronterende anekdote voor mijn puberbrein. Ik sloeg de woorden desondanks op in mijn geheugen om er vervolgens mijn vriendinnen mee te choqueren wanneer ik een 'met mijn ouders is het ook niet makkelijk'-gesprek had. Ik vatte zijn verhaal niet op als een handreiking van mijn vader om door te vragen.

Een poosje geleden – na carrière, kind, trouwen, scheiden, opnieuw verliefd worden, settelen, rust vinden – vroeg ik of mijn vader meeging naar de tentoonstelling 'Revolusi' in het Rijksmuseum, waarop hij antwoordde: 'Daar hoef ik niet heen.'

Of dat hij meeging naar de film *De Oost*: ‘Die wil ik niet zien.’ Er was discussie over excuses van Nederland aan Indonesië: ‘Maar de Indonesiërs waren ook geen lieverdjes.’ Er was discussie over excuses van Japan aan de slachtoffers van de Tweede Wereldoorlog: ‘Belachelijk, al die mensen die geld vragen.’

Zoals altijd vroeg ik niet verder; ik nam zijn oneliners voor lief. Want ik ben wel gewend dat mijn vader een krachtige mening heeft en daar bovendien niet van afwijkt. En dat er daarover geen gesprek mogelijk is.

Ik ben uiteindelijk niet naar de tentoonstelling gegaan, maar heb wel de podcast beluisterd. Ademloos luisterde ik naar een verhaal waar mijn vader een radertje in is geweest.

Ook luisterde ik naar podcasts over tweedegeratietrauma’s, die me bovenmatig interesseerden. Ik hoorde verhalen over opa’s en oma’s die hun oorlogsverleden deelden met hun kleinkinderen. Daar was ik een beetje jaloers op. Er begon iets te borrelen en ik bedacht dat als ik meer van mijn vader te weten wilde komen, ik snel moest zijn. Ik besloot, ongeveer dertig jaar later, mijn vader de eerste vraag te stellen: ‘Pap, hoe zit het nou eigenlijk?’ En dat was maar goed ook, want ik bleek er niets van te weten.

Dit is mijn vader

Op het moment dat ik dit schrijf, is mijn vader negenentachtig jaar. Papa woont in Bussum, in een flat. Hij is aan het bijkomen van de jarenlange zorg voor zijn vriendin Emmeke, bij wie de scherpte in haar hoofd langzaam aan het verdwijnen is. Hij heeft haar zo goed en zo kwaad als het kon bij de les weten te houden, tot het niet meer ging. Ze woont nu in een verzorgingstehuis, vlakbij, zodat hij haar kan bezoeken. Dat doet hij elke dag. Van tien over half zeven 's avonds, tot kwart voor acht precies. Aan het eind van zijn bezoek brengt hij haar naar haar kamer en kussen ze elkaar gedag.

Mijn vader is een punctueel mens. Hij komt liever te vroeg dan te laat, waardoor ik hem altijd een half uur later uitnodig voor feestjes. Na al die jaren heeft hij nog steeds niet door dat hij niet als eerste of te vroeg moet komen. Hij laat mijn tirades daarover (want gestrest omdat ik nog niet alles klaar heb) van zich afglijden en verschijnt de volgende keer gewoon weer te vroeg.

Papa is fit. Hij beweegt elke dag, niet te veel, niet te weinig. Zeker niet intensief, want 'voor je het weet kan je hart het niet

aan'. Hij drinkt elke dag een glaasje cava, maar hij noemt het liever champagne. Hij kookt niet, daar heeft hij geen zin meer in. Wat erg jammer is, want zijn gehaktballen zijn heerlijk en zijn rijsttafels magnifiek. Liever gaat hij op vrijdag naar de visboer, want die hebben lekkere kant-en-klare gerechten, 'moet je ook eens proberen'. Door de week koopt hij ze bij Albert Heijn, boodschappen doen is voor hem een uitje.

Tijdens de coronaperiode kreeg hij problemen met zijn ontlasting. Hij bleek een tumor in zijn darmen te hebben, een paar weken later werd deze verwijderd en kreeg hij een stoma. Twee dagen na de operatie ging het zo goed met hem dat hij het ziekenhuis mocht verlaten. Dat weigerde hij, want er was tegen hem gezegd dat hij na de operatie drie dagen moest blijven. Ik mocht hem niet fotograferen in zijn ziekenhuisbed.

Twee dagen na zijn thuiskomst vroeg hij of ik even wilde langskomen om een rijproef met hem af te leggen. Hij had geen last van de gordel over zijn stoma, noch van concentratieverlies, dus ik keurde hem goed. Vervolgens bedankte hij me voor de twee hele dagen zorg en zei dat het wel weer ging zonder mijn hulp. Hij stuurt wel elke ochtend een appje als hij wakker wordt. Want hij 'wil liever niet pas na een paar dagen dood gevonden worden'. Hij varieert dit zo veel mogelijk: 'Vandaag coronaprik halen' of 'Koude dag'.

Behalve mijn vader is hij ook de vader van mijn broers Diederick, met wie hij weinig contact heeft, en Roel, die niet meer leeft. Emmeke, zijn huidige lief, heeft twee kinderen, Haico en Elsbeth. Kleinkinderen zijn er ook: Boris, mijn zoon, en Emily, de dochter van Diederick. De zus van mijn vader, 'tante Ellen' voor mij, is drie jaar jonger dan mijn vader, ze woont in een verzorgingstehuis.

Met mensen die hem onrecht aandoen, kan hij goed ruzie-

maken. Die ruzies wil hij winnen en als dat niet lukt, breekt hij telefoongesprekken af en stuurt hij boze brieven, mails of appjes. Maar na verloop van tijd – en dat kan lang duren – zakt zijn woede, gaan zijn oren weer open en is hij vatbaar voor argumenten. Al zal hij nooit toegeven dat de ander gelijk heeft.

Zijn werk als marineofficier, met name zijn opleiding aan het Koninklijk Instituut voor de Marine in Den Helder, heeft hem veel vrienden voor het leven gegeven. Maar die kring wordt steeds kleiner. De keren dat ik door hem word gebeld als er weer een jaargenoot is overleden, zijn niet meer op één hand te tellen. Van al zijn vrienden heeft hij persoonlijk afscheid genomen met een toespraak.

Papa maakt in mijn bijzijn graag vieze grapjes. Hij weet dat ik daar een hekel aan heb. In gezelschap vertelt hij dát eerst, maakt vervolgens de grap en lacht er zelf het hardst om. Hij heeft vaak niet in de gaten dat niemand ‘de grap’ begrijpt of leuk vindt. Om één opmerking lacht nog iedereen in de familie, maar die bedoelde hij zelf niet als grap: toen hij op mijn bruiloft stond te luisteren naar mijn aanstaande schoonzus, die geen zuivere noot kon zingen, zei hij tegen de man naast hem: ‘Sjezus, je zal er maar mee getrouwd zijn’, waarop de man antwoordde: ‘Dat ben ik.’ Naast hen stond nog iemand, die het verhaal smakelijk doorvertelde aan iedereen die het horen wilde.

Papa komt het best tot zijn recht in een klein gezelschap. In een grote groep lijkt hij bang te zijn voor stiltes, weet hij niet gewoon te vragen hoe het met iemand gaat, maar begint hij lukraak ergens over te praten. Als hij een groepsgesprek niet interessant vindt of niet kan volgen, spreekt hij midden in een conversatie zijn buurman of -vrouw aan. Mijn lieve echtgenoot houdt hem dan bij de les door te zeggen dat hij even moet luisteren. Niet zijn sterkste kant.

Naarmate zijn leeftijd vordert, neemt de angst voor inbraken toe. Tijdens de wintertijd gaat hij liever niet meer 's avonds de deur uit, omdat er volgens hem een inbraakgolf is. Maar bang voor de inbrekers is hij niet. Hij heeft een oude machete liggen, die hij naar eigen zeggen ook zal gebruiken.

Gesprekken over nieuws en politiek verlopen moeizaam. Meestal heeft hij een mening waar niet van afgeweken wordt. Of er zijn zaken, zoals de klimaatverandering, die 'niet bestaan'. Als er iets in de krant staat wat over de toekomst gaat, leest hij het niet, want: 'Dat gaat mij niet meer aan.' Zijn soms naar racisme neigende opmerkingen worden stelselmatig door mij genegeerd. Maar ze zijn eigenlijk best begrijpelijk als je weet wat mijn vader als kind heeft meegemaakt: de Tweede Wereldoorlog in Indonesië, gevolgd door de Bersiap. Zoals mijn vader daarover heeft geschreven in een brief aan ons, zijn kinderen:

Mijn moeder, tante Ellen en ik hebben nooit in het jappenkamp gezeten, maar toen op 17 augustus 1945 de republiek door Soekarno werd uitgeroepen wél bij de ploppers. Die hadden hun lesje goed geleerd van de Japanners.

2

Een brief

De brief, geschreven op een typemachine, is bedoeld voor na zijn dood. Een – voor hem – veilige manier om zijn verleden met ons te delen en er toch niet over te hoeven praten. Maar ik mag de brief nu al inzien. Wel opmerkelijk dat hij er überhaupt aan is begonnen, want hij had zijn verhaal ook in zijn graf kunnen meenemen. Bij het uitblijven van vragen van mij en mijn broers, moet er toch iets zijn gaan kriebelen. In de brief legt hij het als volgt uit:

Bij het op orde brengen van papieren kwam ik een rapportage tegen van de RUBO, Raad Uitkeringen Burger Oorlogsslachtoffers. Dat bracht mij op het idee om een soort levensverhaal te schrijven, zodat als jullie de foto-albums nog eens doorkijken, er wat tekst beschikbaar is. Natuurlijk is het een persoonlijke belichting, en zo hier en daar sluit het niet op elkaar aan. Ik ben maar een amateur.

Het eerste wat ik doe is kopieën maken van de brief met mijn iPhone. Mijn vader wil de papieren snel terug. Ik mag ze niet langer dan een paar dagen bij me houden, want hij is bang dat ik wat kwijtraak of kapotmaak. Vertrouwen is niet zijn sterkste kant.

Nu ik in alle rust met de papieren voor me zit, spel ik de woorden. De RUBO. Even googelen. Ik kom uit op de site van oorlogsgetroffenen. Kennelijk heeft papa daar ook eens zijn verhaal gedaan. Wellicht een aanvraag voor een uitkering? En heeft hij die ook gehad?

Het antwoord daarop komt op een van de vele middagen die ik besteed aan het onderzoek naar het verleden van mijn vader. Papa komt met een kleine doos vol ‘cadeaus’ uit zijn verleden. In sneltreinvaart haalt hij foto’s, een stamboom en vele brieven die hij heeft geschreven, tevoorschijn. Althans, de kladversie, want de nette, zonder fouten, zijn verstuurd. Als hij met zijn jas aan gaat zitten – niet omdat hij het koud heeft, maar omdat hij zo weer weggaat: ‘Nee, ik hoef niks te drinken, anders moet ik zo plassen’ –, gooit hij achteloos nog een envelop op tafel. Afzender: RUBO uit Heerlen, bestemd voor de heer R.C. de Bruijn uit Kortenhoef. Mijn vader legt uit dat hij, toen hij met pensioen ging, eens was gaan praten met de RUBO. Dat was in 1983, ongeveer 37 jaar nadat hij naar Nederland was gekomen. Hij heeft er de tijd voor genomen. In de envelop zit het verslag van zijn kampverleden. Ik vraag hem of hij in aanmerking kwam voor zo’n uitkering.

‘Nee... Je kent Nederland toch! Als je niks mankeert, heb je geen recht op een uitkering. Ik wilde dus alleen dat ik erkend werd als oorlogsslachtoffer, en mocht ik ooit eens iets mankeren en het was terug te voeren op die oorlog, maar je weet dat ze vierentwintig advocaten en vijfentwintig doktoren hebben om

te beweren dat je in de marine hebt gezeten, en dat je helemaal niks mankeert en dat je een oplichter bent, enfin, wat dat betreft heb ik mijn buik vol van de overheid.’ Papa in een notendop.

Daarna schuift mijn vader de envelop van de RUBO én het origineel van de brief die ik heb gefotografeerd naar me toe. ‘Wees er voorzichtig mee, ik wil ze wel terug.’

De brief telt een kantje of vijf, met weinig alinea’s, soms is er met pen een letter doorgekrast. Op één pagina zijn ook wat plattegrondjes getekend. Ik krijg de indruk dat papa op een dag achter zijn elektrische typemachine is gaan zitten, aan één stuk door heeft getikt en vervolgens dacht: zo, dat heb ik lekker van me afgeschreven, nu weten ze alles van me. Nou, mooi niet.

Mijn opa Roelof Cornelis de Bruijn was wees en heeft zoals toen gebruikelijk was, een carrière bij de marine gekozen door eerst een opleiding te volgen bij de machinistenopleiding te Hellevoetsluis. Bijzonder is geweest dat ik jaren later met een mijnnevener in het gegraven dok heb gelegen naast de school. De derde zoon van opa, ook een Roelof Cornelis, kreeg de kans om omstreeks 1932 naar Holland te gaan, naar de kweekschool (PABO) om zijn onderwijsakte te halen.

Wacht even, dit gaat te snel. Van zijn grootvader naar z’n vader in één zin. Die ineens naar Holland gaat. Hoe zijn ze dan in Indonesië terechtgekomen? Ik bel mijn vader.

‘Jouw overgrootvader heeft zeker zes jaar voor de marine gediend op Java, Nederlands-Indië, dat heette toen nog zo. Hij werkte als machinist. Officieel kreeg je na die tijd een half jaar verlof om naar je gezin te gaan in Holland, maar het was

rond 1914 en de Eerste Wereldoorlog dreigde, dus werden die verloven ingetrokken.

Een andere regeling was dat na zes jaar de achtergebleven familie recht had om naar Indië te gaan. Alleen omdat het hele zwikkie dat daar werkte hun gezinnen over wilde laten komen, weigerde de marine, die liet zich niet chanteren. Opaatje De Bruijn (zoals hij in de familie heet om onderscheid te maken tussen alle Roelen) nam daarop ontslag met de woorden: “Wij chanteren niet, wij stappen d’r alleen uit.”

Hoe omaatje De Bruijn en de kinderen uiteindelijk in Indië terecht zijn gekomen, weet ik niet precies, maar ik heb wel begrepen dat de machines en ketels in de schepen van de marine van dezelfde fabrikant waren als van de suikerfabrieken, dus dat hij daar aan de slag is gegaan, lijkt voor de hand te liggen. En anders heb ik dat gefantaseerd.’

Het is af en toe flink opletten merk ik, met al diezelfde namen. Als ik weer verder lees in de brief, moet ik mezelf zelfs helpen herinneren dat ik aan het lezen was over mijn grootvader, Roel, die vanuit Nederlands-Indië reisde om in Holland te studeren.

Hij werd hiertoe overgehaald door een vriendje, ene Wil Hooghwinkel, die bedongen had dat hij alleen naar Holland zou gaan om te studeren als hij zijn sobat [vriend] Roel mee mocht nemen. Het verhaal gaat dat de vader ook financieel heeft bijgesprongen. Zo is het gekomen dat Wil zijn vriend Roel geïntroduceerd heeft bij opa [Hendrik Pieter] Hooghwinkel, een gescheiden vader met drie kinderen: Donald, Arthur en Reina Cornelia. Deze kinderen hadden het beslist niet leuk en ik verdenk Reina door een mengeling van aanwezige opkomende puberteit en een mogelijke kans tot ontsnapping ervan

ergens in januari 1933 de kiem te hebben gelegd voor mijn geboorte op 8 oktober. Pas in september is dit stel getrouwd en om begrijpelijke redenen zijn er geen trouwfoto's...

Later voegt mijn vader er nog aan toe: 'Ik ben in Haarlem geboren en mijn vader was zeven jaar ouder dan mijn moeder, mijn moeder was heel jong, waarschijnlijk is ze het huis uit gevlucht... door zwanger te worden en daarom ben ik geboren. Zij was zestien toen ze begon (besmuikte glimlach die overgaat in een trotse), misschien dat ik daarom zo sterk ben, ik ben natuurlijk in een goede koekenpan terechtgekomen.'